

Ю. В. ПЧЕЛЬНИКОВА, Л. П. СКОТНИКОВА

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ МЕТАЛУРГІЙНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Вивчено критерії економічної ефективності виробництва, проаналізовано стан металургійних виробництв на внутрішньому та зовнішньому ринках, розглянуто основні проблеми функціонування металургійної галузі України та наведено причини їх виникнення, проведено аналіз ефективності діяльності металургійних підприємств та факторний аналіз прибутку. Виявлено, що основними шляхами покращення ефективності діяльності виробництв є орієнтація продажів на внутрішній ринок, організація використання оборотних активів та модернізація обладнання.

Ключові слова: ефективність діяльності виробництва, шляхи підвищення ефективності, металургійна галузь, фінансовий аналіз, факторний аналіз, оборотність активів, модернізація обладнання.

Вступ. Вирішення проблем розвитку металургійної галузі – запорука підвищення ефективності діяльності металургійних підприємств та економіки України.

Метою статті є вивчення критеріїв економічної ефективності виробництва, виявлення факторів та визначення шляхів підвищення ефективності виробництв металургійної галузі.

Для досягнення поставленої цілі управління ефективністю діяльності підприємства слід розглядати комплексно, використовувати системний підхід, враховувати особливості специфіки галузі.

Управління підвищенням ефективності діяльності підприємства – це цілеспрямований вплив на сукупність дій, яке виконує підприємство, для покращення результатів зіставлення господарської діяльності з витраченими ресурсами. Отже, це комплексне поняття, яке визначається результативністю управління маркетинговою, виробничою, кадровою, фінансовою та інноваційною діяльністю, що сприяє зростанню всіх показників ефективності підприємства, обсягу доходів та показників прибутковості, а також рівня конкурентоспроможності підприємства.

Серед основних шляхів підвищення ефективності діяльності підприємства виділяються такі напрямки як – організаційний, технологічний та ресурсний.

Металургійний комплекс України (МКУ) – це поєднання виробництва з добутку, збагаченню металургійної сировини, виробництву різних металів, сплавів та іншої первинної металопродукції. Комплекс має у складі чорну та кольорову металургію. Металургія є потужною базовою галуззю індустріального виробництва України. Обсяг, якість та асортимент продукції кольорової металургії впливає на технічний прогрес в електротехніці, автомобілебудуванні, авіаційній, ракетній, атомній і космічній техніці. Чорні та кольорові метали займають провідне місце серед конструкційних матеріалів. Чорна металургія (зокрема, виробництво чавуна, доменних феросплавів, сталі, прокату, повторна переробка чорних металів та інше) впливає на розвиток всіх галузей господарства України, як самий головний споживач палива, електроенергії та води.

Металургійна галузь є одним з основних секторів економіки країни. У 2014 році обсяг реалізованої

промислової продукції України склав 1 195 592,4 млн грн., а обсяг реалізованої продукції металургійної галузі - 300 431,3 млн.грн, що складає 25,1 % від обсягу реалізованої продукції всієї промисловості країни. З нього за межі України реалізовано продукції на суму 323 085 млн.грн, що складає 27 % від загального об'єму реалізації. Обсяг реалізованої металургійної продукції за межі України складає 167 374,7 млн.грн і дорівнює 52 % від всієї експортованої продукції. [1]

Отже, металургійна промисловість займає четверту частку від усієї промисловості України і має великий вплив на стан економіки країни. Разом з цим обсяг експорту реалізованої продукції металургійної промисловості складає 50 % від загального об'єму експортованої продукції України, що свідчить про велику залежність стабільності економіки країни від металургійної промисловості.

Також варто зазначити, що індекс промислової продукції за січень-червень 2015 року відносно до січня-червня 2014 року всієї промисловості України дорівнює 78,6 %, а металургійної галузі – 74 %. А індекс промислової продукції за січень 2015 року до лютого 2015 року складає 109,6 %, в свою чергу для металургійної галузі – 106,2 % [1].

Таким чином у 2015 році погіршився стан промисловості України, а разом з ним і стан металургійної галузі. Але індекс промислової продукції за березень 2015 року до лютого 2015 свідчить про те, що промисловість поступово стабілізується.

Проблеми функціонування металургійної галузі вивчаються протягом більш ніж 20 років, але більшість з них так і не вирішена. Наразі МКУ має комплекс глобальних взаємопов'язаних проблем і особливостей. Основними з них є такі, як:

- погане технічне забезпечення, високий моральний і фізичний знос обладнання (більше 60 %), в прокатному виробництві – біля 90 %. Остання масштабна модернізація на основних металургійних виробництвах була ще у 86-89рр. Але за останні 20 років цей потенціал вичерпаний [2].

- високий рівень енерговитрат на виробництво металопродукції. Енерговитрати вітчизняної сталі на 20 % перевищують загальносвітовий рівень. Причина – це здебільшого використання мартенівської

технології виплавки сталі. На Заході віддавали перевагу технології конвертерного виробництва сталі. Використання застарілих неефективних технологій, внаслідок чого на машинах безперервного лиття заготовок в Україні розливається приблизно 48 % виплавки сталі, у той час як у світі – 92 %. [2] Наявність значного парку мартенівських печей забезпечує високу потребу металобрухту. Причина використання застарілої технології у тому, що у власників металургійних підприємств відсутня мотивація, оскільки реконструкція і модернізація потребує значних фінансових ресурсів.

- На металургійних підприємствах України замало уваги приділяється питанню використання сучасних теплоізоляційних матеріалів – вогнеупори з волокнистих матеріалів, які запобігають значним витратам тепла.

- низька якість й конкурентоспроможність виготовленої продукції;

- низький рівень внутрішнього споживання продукції;

- експортна орієнтація збуту продукції і, як наслідок, високий рівень залежності галузі від стану світової економіки;

- відсутність потрібного рівня управління комплексом;

- відсутність спланованої науково-технічної політики з боку держави;

- низький рівень оплати праці робітників та їхнього пенсійного забезпечення;

- екологічні проблеми металургійного комплексу пов'язані з тим, що технологічні процеси супроводжуються створенням відходів у вигляді газів і пилу, шлаків, стічних вод, які містять різні хімічні компоненти, скрапа, боя енергоупора, сміття та інших викидів. Основні джерела забруднення атмосфери – викиди металургійних підприємств, це коксохімічне, агломераційне, доменне, феросплавне, сталеплавильне виробництва.

Важливою причиною виникнення цих проблем є морально та фізично застаріле обладнання.

Причиною цього є те, що всі виробничі потужності були створені ще у Радянському Союзі і мало що з них було замінено протягом всіх цих часів. Можна сказати що відбулось це тому, що державними органами не приділялося уваги до цієї проблеми, а власники металургійних виробництв не зацікавлені у вирішенні цього питання, тому що заміна старого обладнання на нове потребує багато грошових ресурсів, а отримання ефекту від цих заходів розтягнеться на роки вперед.

Отже, для підвищення ефективності діяльності металургійного підприємства необхідно обрати технологічний напрямок.

Розрахунки експертів вказують на наявність надзвичайно високого потенціалу зниження собівартості і підвищення якості продукції за рахунок модернізації. Наприклад:

- При переході на машини безперервного лиття заготовок зниження споживання електроенергії складе 40-50 %;

- У сталеплавильному та прокатному виробництві потенціал скорочення споживання електроенергії - 50-80 %;

- Можливість скорочення споживання газу в доменному та сталеплавильному виробництві - на 70-90 % від нинішніх обсягів;

- Потенціал скорочення витрат сировини - на 10-30 %;

- На цій основі - можливість збільшення виручки від реалізації продукції - на 3-5 млрд. доларів щорічно. [3]

Головною задачею розвитку економіки є всебічне підвищення ефективності виробництва і заняття стійких позицій підприємствами на внутрішньому та міжнародному ринках. Для підтримання конкурентоспроможності підприємства потрібно мати оптимальні ціни та високу якість продукції.

В Україні основними металургійними підприємствами є: ПАТ «Металургійний комбінат Азовсталь», ПАТ «Алчевський Металургійний комбінат», ПАТ «АрселорМіттал Кривий Ріг», ПАТ «Дніпровський металургійний комбінат імені Держинського», ПАТ «Дніпроспецсталь», ПАТ «Запоріжсталь», ПАТ «Кременчуцький сталеливарний завод», ПАТ «Маріупольський Металургійний комбінат імені Ілліча».

Розглянемо та проаналізуємо проблеми металургійної галузі на прикладі ПАТ «АрселорМіттал Кривий Ріг», ПАТ «Маріупольський Металургійний Комбінат імені Ілліча» та ПАТ «Металургійний комбінат «Азовсталь»»

Обсяг реалізованої продукції металургійної галузі у 2014 році склав 300 431,3 млн.грн [8]. Обсяг реалізованої продукції на вище зазначених металургійних підприємствах складає 12,05%, 9,06% та 3,51% від обсягу реалізованої продукції всієї металургійної галузі України за 2014 рік. [4]

Результати фінансового аналізу трьох металургійних підприємств показали, що підприємства мають однакові проблеми, а саме - низький рівень ефективності використання активів. Про це свідчать від'ємні показники рентабельності та прибутку підприємств. Показники ліквідності ПАТ «АрселорМіттал Кривий Ріг» знаходяться на високому рівні і свідчать про те, що підприємство з легкістю зможе погасити свої короткострокові зобов'язання у короткий термін. У свою чергу показники ліквідності ПАТ «ММК імені Ілліча» та ПАТ «Металургійний комбінат «Азовсталь»» знаходяться на нижчому рівні і свідчать про недостатній рівень ліквідності підприємств. Тому керівництву підприємств потрібно знайти способи більш ефективного використання своїх активів.

Результати факторних аналізів прибутку та виробничої діяльності на вище зазначених металургійних підприємствах свідчать про те, що прибуток металургійних підприємств залежить більшою мірою від рівня відпускних цін, собівартості продукції та змінення собівартості за рахунок структурних зрушень у складі продукції. Також можна відзначити значне підвищення собівартості

продукції та зменшення об'ємів виробленої та реалізованої продукції у 2014 році відносно до 2013. Тому керівництву підприємств необхідно знайти шляхи зменшення собівартості продукції та більш ефективного використання активів підприємства.

Головними слабкими сторонами підприємств є висока енергоємність виробництва, велика орієнтація підприємств на експорт та залежність від кон'юктури на світових ринках та валютних коливань. Також сильними загрозами для діяльності підприємств є підвищення цін на сировину та ресурси і посилення конкуренції з боку металургійних підприємств інших країн.

Розглянемо спочатку ефективність використання оборотних активів на підприємстві. Для більш ефективного використання товарно-матеріальних запасів потрібно слідкувати за виконанням планових термінів виробництва, злагодженій роботі всіх цехів виробництва, мінімізувати об'єм бракованої продукції та переробки. Також потрібно звернути увагу на оборотність дебіторської заборгованості та прийняти заходи задля зменшення періоду дебіторської заборгованості.

Так як Україна багата на ресурси, необхідні для металургійної галузі, то вона експортує великий об'єм продукції з низьким рівнем обробки. Проаналізувавши структуру експорту металургійної продукції, бачимо, що 77 % всього експорту складає так званий „низький переділ” – продукція з низьким рівнем обробки і доданої вартості. „Високий переділ” складає 23 %, але під цією категорією розуміється в основному фасонний прокат та товстолистовий прокат, який на сьогоднішній день майже не користується попитом на світових ринках. Саме продукція „низького переділу” є конкурентоспроможною на світовому ринку і користується попитом. Тому більшість керівників металургійних підприємств зробили ставку саме на цей вид продукції і не намагаються покращити умови для збільшення попиту на інші види металургійних товарів. Через це склалася ситуація експортоорієнтованості галузі, а, отже, і залежності її стану від економічної ситуації на світовому ринку.

Проблему залежності від кон'юктури світового ринку та високої орієнтованості підприємств на експорт можна вирішити шляхом підвищення співробітництва з вітчизняними підприємствами.

Також потрібно розглянути можливості реорганізації підприємств, що також може послужити причиною більш ефективного використання ресурсів підприємства.

У ситуації, яка склалася на вітчизняному ринку, це всі заходи, які металургійні підприємства можуть провести задля покращення ефективності діяльності власними силами.

Стратегічною метою керівництва підприємств є в першу чергу технічна реструктуризація. Це допоможе зменшити енергоємність виробництва та використання ресурсів на одиницю продукції підприємства, підвищити якість продукції, розширити асортимент та посилити конкурентоспроможність

вітчизняних металургійних підприємств на світовому та вітчизняному ринку.

Отже, вирішити цю проблему можливо за допомогою модернізації обладнання. Це призведе до зниження витрат ресурсів на виробництво і стане можливим збільшення виручки від реалізації продукції.

І така модернізація може здійснюватись на базі внутрішньої сировинної бази. Це розвиток кислородно-конвертерного процесу виплавки сталі. Основним технологічним напрямком виплавки сталі в електродугових печах є концепція «металургійного мінізаводу» зі стратегією мінімізації витрат на виробництво. Це можуть бути і сталеплавильні цехи в структурі діючих металургійних підприємств. Але необхідно враховувати і деякі можливі додаткові фактори (зростання ціни на енергоносії, дефіцит металобрухту, підвищені вимоги до якості, екологічність), які можуть впливати на ефективність впровадження такої концепції.

Але головною проблемою є нестача фінансування модернізаційних заходів. Державними органами приділяється багато уваги залученню інвестицій до металургійних підприємств.

Аналіз досвіду економічно розвинутих країн свідчить про те, що основною складовою інвестицій є самофінансування, яке складає близько 85-90 % від всіх інвестицій. Тому вітчизняні підприємства повинні також самостійно докладати зусилля до пошуку грошей на модернізацію. Це можливо здійснити за допомогою використання організаційного та ресурсного напрямку підвищення ефективності діяльності підприємства:

- вдосконалення амортизаційної політики в державі та ефективну її реалізацію на підприємстві;
- формування заходів спрямованих на поліпшення їх екстенсивного використання, обладнання і устаткування;
- формування соціальних факторів як методу управління основними засобами;
- застосування факторів матеріального стимулювання.

Під час погіршення умов зовнішніх та внутрішніх умов діяльності підприємства дуже важливу роль відіграє процес управління витратами. Крім того це сприяє оптимальному розподілу ресурсів при здійсненні операційної та інвестиційної діяльності підприємства. Будь-яка організація для досягнення своєї мети використовує разом з іншими трудові ресурси. Як і будь-який ресурс, вони мають власну вартість, тобто потребують витрат на їх утримання й ефективне використання. Вартість праці включає оплату виконаної роботи, премії та виплати у грошовій формі, витрати, зумовлені соціальною політикою підприємства, на професійне навчання, спрямовані на створення корпоративної культури підприємства, податки, як нарахування на заробітну плату працівників. Стимулювання працівників, як необхідна складова управління персоналом підприємства у ринкових умовах, обумовлює нагальність ідентифікації та уточнення витрат на

робочу силу, облік, контроль та аналіз витрат, спрямованих на формування мотивації персоналу. [10]

Хоч зменшення витрат на виробництво є дуже важливим питанням для покращення діяльності металургійних підприємств, але воно не дасть необхідного масштабного ефекту. Проаналізувавши розподіл витрат за статтями, бачимо, що 77 % усіх витрат складають матеріальні витрати [10]. Тому потрібно, в першу чергу, зменшувати матеріальні витрати, що можливо тільки при модернізації обладнання. У світовій практиці популярним є залучення коштів власників підприємства шляхом випуску акцій. На металургійних підприємствах України обмежене коло осіб, які є власниками акцій. До того ж можемо сказати про низький рівень зацікавленості у придбанні акцій через неотримання дивідендів власниками акцій. Тому потрібно також значну увагу приділяти дивідендній політиці підприємства, ретельно обирати стратегію дивідендної політики та методи нарахування дивідендів.

Тож для управління підвищенням ефективності діяльності підприємств металургійної галузі необхідно провести розрахунки усіх показників ефективності діяльності підприємств, визначити слабкі сторони в управлінні ефективністю використання ресурсів підприємства та вжити заходи для усунення слабких сторін. Внаслідок реалізації запропонованих заходів можливий розвиток металургійної галузі.

Список літератури: 1. Інтернет-ресурс: Державна служба статистики України // www.ukrstat.gov.ua 2. Слободнюк С. В. Проблемы развития металлургического комплекса. Інтернет ресурс:

<http://uas.su/conferences/2011/donntutrud/1/razdel1.php> 3. Інтернет ресурс: www.russian-metals-mining.com 4. Інтернет ресурс: Агенство з розвитку інфраструктури фондового ринку України // smida.gov.ua 5. Лосев О. І. Українська металургія у 2011 році / Сайт Мінфіна України www.minfin.gov.ua 6. Небава М. І. Економіка та організація виробничої діяльності підприємства. Ч.2. Організація виробництва : навчальний посібник / Небава М. І., Адлер О. О., Лесько О. Й. – Вінниця : ВНТУ, 2011. – 131 с. 7. О.В. Андрійченко. Аналіз розвитку металургійної промисловості, 2011р 8.Смірнов О.О., Сафонов В. М., Дорохова Л. В., Цупрун О. Ю. Металургійні міні-заводи. Монографія. – ДонНТУ, 2012 9. Металургійний комплекс України 2012-2014 рр. Інтернет ресурс: // studopedia.ru/7_44338_mok.htm/ 10. Рябцева О.Є. Мотиваційний механізм як складова управління витратами металургійних підприємств. – Дніпропетровськ: ДВНЗ «Національний гірничий університет» Міністерства освіти і науки України, 2015.

Bibliography (transliterated): 1. Internet-resurs: Derzhavna sluzhba staty'sty'ky` Ukrayiny` // www.ukrstat.gov.ua 2. Slobodyanyuk S. V. Problemy razvy'ty'ya metallurgy`cheskogo kompleksa. Internet resurs: <http://uas.su/conferences/2011/donntutrud/1/razdel1.php> 3. Internet resurs: www.russian-metals-mining.com 4. Internet resurs: Agenstvo z rozvy'tku infrastruktury` fondovogo ry'нку Ukrayiny` // smida.gov.ua 5. Losyev O. I. Ukrayins`ka metalurgiya u 2011 roci / Sajt Minfina Ukrayiny` www.minfin.gov.ua 6. Nebava M. I. Ekonomika ta organizaciya vy`robny`choyi diyal`nosti pidpr'yemstva. Ch.2. Organizaciya vy`robny`cztva : navchal`ny`j posibny`k / Nebava M. I., Adler O. O., Les`ko O. J. – Vinny`cya : VNTU, 2011. – 131 s. 7. Andrijchenko O.V. Analiz rozvy'tku metalurgijnoyi promy`slovosti, 2011r 8. Smirnov O. O., Safonov V. M., Doroxova L. V., Cyprun O. Yu. Metallurgijni mini-zavody`. Monografiya. – DonNTU, 2012 9. Metallurgijny`j kompleks Ukrayiny` 2012-2014 r. Yinternet resurs: // studopedia.ru/7_44338_mok.htm/ 10. Ryabceva O.Ye. Moty`vacijny`j mexanizm yak skladova upravlinnya vy`tratamy` metalurgijny`x pidpr'yemstv. – Dnipropetrovs`k: DVNZ «Nacional`ny`j girny`chy`j univ`ersy`tet» Ministerstva osvity` i nauky` Ukrayiny`, 2015.

Надійшла (received) 02.12.2015

Відомості про авторів / About the authors

Пчельнікова Юлія Володимирівна – Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», студентка.

Pchelnikova Yuliia Volodymyrivna – National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute", student.

Скотнікова Любов Петрівна – кандидат економічних наук, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут».

Skotnikova Liubov Petrivna – Candidate of Economic Sciences (Ph. D.), National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute".